Středoevropské politické studie
Central European Political Studies Review
Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně

roč. VII, č. 4, s. 409-427
Vol. VII, Number 4, pp. 409-427
ISSN 1212-7817

Lukašenkovo Bělorusko.
Případová studie nedemokratického režimu

Petr Hlaváček, Jan Holzer

Tento text byl zpracován v rámci projektu Grantové agentury České republiky *Nedemokratické politické systémy v postkomunistickém areálu* (kód GA 407/04/0331).

Abstract: *Lukashenka's Belarus – the Case Study of Non-Democratic Regime*

The article focuses on the characterization of the identity of non-democratic regime in Post-Soviet Belarus, namely regime of A. Lukashenka. The aim is to apply classical theory of non-democratic regimes of Juan Jose Linz to Belarusian situation in last decade of the 20th century and to evaluate the limits (and convenience) of that application in regards to searching for exact classification of this regime. In this sense, the text offers the empiric-analytical analysis of contemporary Belarusian political system with the help of standard theoretical approaches of theory of non-democratic regimes.

Keywords: *Post-Soviet Belarus, type of non-democratic regime, theory of J. J. Linz, axes between authoritarianism and totalitarianism, authoritarian regime*

1. Úvod

Analýza podstaty postsovětského běloruského systému, tedy režimu Aliaksandra Lukašenky, představuje z hlediska evaluace reálných metodologických a klasifikačních možností dosavadní (klasické i současné) teorie nedemokratických režimů v jistém smyslu klíčový počin. Je to dáno mj. tou (externí) skutečností, že zatímco nad jinými postsovětskými areály (kavkazským či středoasijským) a možnostmi jejich širší a stabilnější demokratizace již současná politická teorie jaksi „zlomila hůl", případ Běloruska a přítomnost stabilního, a tedy v jistém smyslu slova „úspěšného", Lukašenkova režimu dráždí a provokuje. V komparativní rovině dokonce i vývoj na Balkáně, přes všechny problémy a disbalance, naznačuje ochotu k alespoň základnímu demokratizačnímu trendu. Naopak přístavek „poslední v Evropě" přesně charakterizuje napětí, které kausa Běloruska vyvolává. Napětí, na které se snaží politická věda reagovat.

To je přirozený důvod nemalé četnosti pokusů o zachycení logiky fungování tohoto politického modelu. Soupis dosavadních v odborné literatuře se vyskytujících zařazení Lukašenkova režimu v typologiích nedemokratických či (častěji) hybridních režimů by byl rozsáhlý a spíše nepřehledný; počínaje např. střízlivým pokusem K. J. Mihalisko o aplikaci klasického autoritativního schématu (Mihalisko 1997: 223 ad.) a konče nejaktuálnějším termínem

roč. VII, č. 4, s. 409-427
Vol. VII, Number 4, pp. 409-427
ISSN 1212-7817

preemptivní demokracie (*preemptive democracy*)[1] V. Silitského (2005: 83 ad.). Typická a z hlediska motivace tohoto textu iniciační je ovšem především široká a neustálená (a dodejme metodologicky inkonzistentní) oscilace jednotlivých autorů mezi totalitními, hybridními či diktátorskými nálepkami. Právě proto lze běloruské téma označit za mimořádně zajímavé.

Ale i z jiných důvodů existuje oprávnění vnímat Lukašenkův nedemokratický režim jako *modelový*. Je jím především jeho neuzavřenost, tedy skutečnost, že tento režim zjevně nepředstavuje epizodu, pouhý krátkodobý přechodný jev, nýbrž že se jedná o politický fenomén, který ani po více jak deseti letech svého trvání neztrácí (jak se zdá, či alespoň venkovně) svou vitalitu a energii a vykazuje spíše známky upevňování nežli zeslabování, neřkuli eroze.

V intencích předchozích vstupních poznámek je cílem tohoto textu popsat Lukašenkův režim v Bělorusku metodou aplikace klasických čtyř os J. J. Linze, definujících pozici nedemokratických režimů (nejnověji Linz 2000). Cílem je přitom nejen zhodnotit dosavadní pokusy o jeho klasifikační zakotvení, respektive se případně pokusit o vlastní, nýbrž především evaluovat možnosti tohoto klasického metodologického rámce prizmatem reálií typického defektního modelu v postsovětském areálu. Časově je přitom tento text logicky omezen pouze startovním bodem zkoumaného režimu, tedy rokem 1994 a nástupem A. Lukašenky do funkce běloruského prezidenta. Ani s ohledem na tuto specifickou otevřenost pak není ambicí autorů vyústit argumentaci do podoby předpovědi dalšího vnitropolitického vývoje v Bělorusku.

2. Identita odstraňovaného režimu

Systémový popis a analýza místního, tedy běloruského sovětského modelu komunismu se může opřít o odbornou literaturou široce zpracované a z hlediska teorie nedemokratických režimů nekonfliktní (pokud ovšem není pojato normativně) pojetí totalitarismu. Proto se tato podkapitola může soustředit především na některé běloruské zvláštnosti. Není totiž v žádném případě pochyb o tom, že i Bělorusko se po roce 1918 stalo objektem aplikace komplexního rejstříku nástrojů a metod komunistického experimentu, se všemi z tohoto konstatování plynoucími důsledky. To ovšem neznamená, že v porovnání s ostatními sovětskými republikami není možno identifikovat některé zajímavosti či odlišnosti, tvořícími přitom jak důležitý kolorit tranzitivního běloruského modelu, tak (a z hlediska tohoto textu především) nezanedbatelné vstupy pro analýzu vývoje v 90. letech a profilaci nového nedemokratického režimu.

[1] Termín *preemptivní* byl dosud používaný především v právnické terminologii, resp. v teorii mezinárodních vztahů a studiích konfliktu. Znamenat má (při jistém napětí vůči pojmu *preventivní*) přítomnost předběžných omezovacích opatření, navzdory spojení se substantivem *demokracie* pak zjevně vyjadřuje regulativní stránku daného režimu.

roč. VII, č. 4, s. 409-427
Vol. VII, Number 4, pp. 409-427
ISSN 1212-7817

První postřeh se musí týkat minimální obeznámenosti běloruské společnosti s fenoménem politické plurality, což je klasický společný znak všech v sovětském prostoru se nacházejících celků. V běloruském případě byl navíc tento fakt provázen zjevnou nedokončeností procesu budování jak běloruského národa, tak jeho státnosti. Slabá a existenčně nesamozřejmá národní linie, koneckonců nedostatek historických argumentů pro její konstruování a obhajobu, permanentní okupační situace a pouze zárodečný a epizodní zážitek ze státní samostatnosti (únor 1918), to vše jsou výrazné momenty, ba v jistém smyslu určující faktory celé běloruské politiky, včetně její současné podoby.

Je tak totiž dán charakter analyzované politické obce, jejíž zkušenost s kompetitivním uspořádáním je naprosto minimální a řada jejích institucionálních, strukturálních či procedurálních charakteristik je tudíž nutně spojena až se sovětskou érou a nese čistě totalitní punc; což znamená, že se vyprofilovaly buď v kvazipodobách, nebo se rovnou jedná o naprosto pokřivené až defektní jevy.

Byť cílem tohoto textu není analyzovat vliv těchto vstupů na schopnost reálného zakořenění totalitarismu, je namístě mít předchozí postřeh na paměti při poukazu na skutečnost, že Bělorusko v množině sovětských republik představovalo snad nejrigidnější komunistický model. Platí to zejména při reflexi odrazu perestrojkových procesů v jednotlivých republikách SSSR, kdy místní elity projevily při obraně svého výsadního postavení a ignoraci hlavních bodů gorbačovské linie na jedné straně nebývalou strnulost (vysvětlitelnou pouze jejich totální zkorumpovaností a odtržeností od světa), na straně druhé posléze neschopnost a nedostatek invence.

A přesto se během 80. let postupně zformovaly určité faktory, které přispívaly k redefinici dané situace a otevíraly některé možnosti z hlediska dalšího vývoje. Byly to (1.) projevy (poněkud zpožděné) ekonomické stagnace a komplikující se sociální situace, jevů, na které relativně saturovaná (přinejmenším v porovnání s jinými sovětskými republikami) běloruská společnost nebyla zvyklá. Dále se jednalo o (2.) pokračující trend rusifikace, fenomén mající své mnohem dlouhodobější kořeny, trend v podstatě úspěšný (navzdory legendárnímu anonymnímu *Dopisu ruskému příteli* z roku 1976), který nicméně v 80. letech vedl k aktivizaci jisté části běloruských intelektuálních a uměleckých elit (viz tzv. *Dopis dvacetiosmi* z prosince 1986, adresovaný Gorbačovovi) a především na nějž stranické kruhy zareagovaly překvapivě blahosklonně, což bylo interpretováno jako ochota k dialogu.

Moment psychologického probuzení a podnět ke zrodu skutečné opozice a vytvoření zárodků tranzitivní situace nicméně v každém případě přinesly až černobylské události (duben

roč. VII, č. 4, s. 409-427
Vol. VII, Number 4, pp. 409-427
ISSN 1212-7817

1986). Území Běloruska totiž představovalo nejpostiženější část Svazu, a proto i nejprve netečná a následně klasicky propagandistická dezinformační reakce stranického a republikového vedení (stranický tajemník M. Slunkov, předseda vlády M. Kovalov) logicky vyvolala značnou deziluzi a rozčarování i v převážně apatické běloruské veřejnosti.

Lze tedy konstatovat, že z hlediska modelu odstraňovaného režimu a jeho identity představuje Bělorusko 80. let XX. století skutečně krajní případ rigidního komunistického totalitarismu, bránícího se jakékoli liberalizaci. Politologickou terminologií řečeno, pokud skutečně režim v daném období vstoupil do posttotalitní fáze, pak se jednalo o posttotalitarismus raný či nanejvýš zatuhlý (Linz – Stepan 1996: 42–51). K jeho fixaci přispívalo několik faktorů: v příslušném komparativním (sovětském) smyslu relativně utěšená sociální situace, plynoucí mj. z mobilizujících praktik centra vůči této nejzápadnější výspě SSSR, specifická etnosociální skladba populace na území BSSR (viz vysoký podíl zde rozmístěných jinonárodních příslušníků sovětské armády) či odtrženost (mj. i etnická) elit od veřejnosti (Jandjuk 2004: 36). Za nejvýznamnější je nicméně nutno označit minimální přítomnost skutečné, plošně vnímané běloruské národní identity nadané zjevným státotvorným potenciálem a ambicí. Za těchto okolností se nastartování přechodového procesu jevilo jako vysoce nepravděpodobné, a pokud, pak odsouzené k brzkému nezdaru.

3. Model tranzice

Jak již bylo konstatováno, symbolicky toto skeptické schéma narušila černobylská havárie. Za první reálný opoziční projev bývá označována inscenace *Probouzení jara* (duben 1986), pojatá jako setkání opozičně naladěných intelektuálních a studentských kruhů a jako taková též přirozeně ihned rozehnaná (Zaprudnik 1993: 124). Na podzim 1987 (konkrétně 30. října 1987) se pak konala první demonstrace v Minsku, jíž se zúčastnilo několik set osob s hesly odsouzení stalinských represí a zastavení rusifikace. Postupně se tak dal do pohybu proces zrodu neoficiální opozice, spočívající ve vzniku rozmanitých mládežnických organizací (přibližně od druhé poloviny 1987, v Minsku např. *Talaka*, v Hrodnu *Pahonia* ad.), neformálních skupin a společenských organizací, otevírajících krok za krokem témata jako svoboda slova či ignorování sovětské ústavy. Navázána též byla spolupráce s pobaltskými a ukrajinskými hnutími.

Zlom v situaci ovšem přinesl až červen 1988, kdy byl v týdeníku *Literatura a umění* uveřejněn článek Z. Pazniaka a J. Šmyhajlova *Kuropaty. Cesta smrti*, popisující řádění NKVD (se souhlasem místních stranických orgánů) ve 30. letech v Bělorusku. Článek vyvolal širokou diskusi, která dokonce vedla k vytvoření vyšetřovací komise. Téma odhalování stalinských

roč. VII, č. 4, s. 409-427
Vol. VII, Number 4, pp. 409-427
ISSN 1212-7817

zločinů následně přijala jako svůj hlavní cíl činnosti skupina *Komitet–58* (založena v srpnu 1988), v jejímž čele stál Z. Pazniak (předseda) a spisovatel V. Bykau. Na jejím prvním sjezdu (19. října 1988) přijatá rezoluce pak obsahovala i nástin „bělorusizace“;[2] a především byl na sjezdu proklamován vznik organizačního výboru *Běloruské lidové fronty „Obrození“* (*Belaruski Narodny Front „Adradžeňne“* – BNF „A“; viz Holzer – Novák 2002: 55).[3]

„Příběh“ BNF „A“ ovšem dostatečně zřetelně dokumentuje limity běloruské tranzice. Představovala totiž čistě intelektuálský podnik, kterému se jednak nepodařilo oslovit širší část obyvatelstva, zvláště ne venkovského, a na kterém se navíc od začátku podílela řada členů KPB, konkrétně jakási neoficiální „vnitřní stranická opozice“ v čele s „pověřeným“ prvním minským městským tajemníkem KP BSSR P. Krauczancem. A tak ačkoli se aktivity BNF „A“ rozběhly relativně nadějně (první velká demonstrace v Minsku za účasti několika desítek tisíc lidí 30. října 1988, kterou ukončil brutální zákrok milice, rozšiřování sítě jejích organizací, etablace na závodní úrovni, vydávání periodika *Noviny*),[4] ačkoli se začala objevovat další opoziční organizace (např. vznik *Konfederace běloruských mládežnických společností* v lednu 1989) a ačkoli KP BSSR během roku 1989 postupně ztrácela dosavadní kontrolu nad situací (viz např. rostoucí náklonnost tisku k BNF), je možno konstatovat, že události nečerpaly svou dynamiku z běloruských zdrojů, nýbrž byly závislé na vývoji v Moskvě, respektive v sousedních republikách (Pobaltí a Ukrajina). Navíc reakce veřejnosti byla zdrženlivá: heslo „demokracie“ mělo jen minimální mobilizační náboj a podpora případným změnám se soustřeďovala pouze na sociální a ekonomická témata. V tomto smyslu lze říci, že situace připomínala spíše klasickou revoltu nežli systémový převrat. Navíc byl na scéně přítomen silný aktér odmítající jakékoli změny, totiž armáda a váleční veteráni.

V zásadě lze nicméně říci, že rozhodujícím faktorem byl vývoj v KP BSSR. Mezi jejími 700 tisíci členy bylo víc jak 71% Bělorusů, ovšem poměr mezi skalním jádrem a příznivci částečně reformního programu byl jen těžko určitelný; připomeňme nicméně schopnost části stranických struktur (P. Krauczanka, *Společnost běloruského jazyka* v čele s N. Hilevičem) participovat na aktivitách opozice a kontrolovat směr případných politických změn.

Politický vývoj Běloruska přelomu 80. a 90. let tak měl na pozadí rozpadu Sovětského svazu ve srovnání s ostatními evropskými (post)sovětskými republikami odlišný průběh. Politická protoopozice sice zformulovala základní demokratizační a nacionalistický program, ovšem pozice

[2] Termín má označovat národně-obrozenecký proces s důrazem na rozvoj běloruského jazyka.

[3] Transkripce běloruských názvů politických stran se řídí formou přijatou v citované literatuře.

[4] První sjezd BNF „A“ (24.–25. června 1989) proběhl vzhledem k represi ve Vilniusu. Na něm přijatý program deklaroval mj. obrození jazyka a národa, demokratické a humanistické hodnoty, práva národnostních menšin či respekt k ústavě SSSR, ovšem s komentářem o nezávislosti Běloruska.

roč. VII, č. 4, s. 409-427
Vol. VII, Number 4, pp. 409-427
ISSN 1212-7817

komunistické strany zůstala i na začátku 90. let silná. Ostatně, svědčí o tom výsledky referenda, v němž se v Bělorusku pro zachování Sovětského svazu vyslovilo 83% hlasujících (17. března 1991). Akceptace celkové změny běloruskými komunistickými elitami, tedy zániku jak Sovětského svazu, tak i systémově garantovaného komunistického panství, tudíž plynula z čistě vnějších zdrojů. A do poslední chvíle tyto elity živily naději na zastavení tohoto trendu; viz podpora podstatné části politbyra *Komunistické strany Běloruska* (*Kamunistyčnaja partyja Belarusi* – KPB) pučistům v Moskvě v srpnu 1991. A tak ani porážka moskevského puče a následné ústupky opozici, které vedly k vyhlášení nezávislosti Běloruska (srpen 1991) neznamenaly úplný krach sovětských struktur. I nadále představovaly hlavní mocenské orgány „sovětské" instituce, které vzešly z voleb do Nejvyššího sovětu (březen 1990). Úspěch KPB (zisk 86% mandátů) a nezdar opozice (BNF „A" spolu s dalšími opozičními uskupeními získala pouze přibližně 9% mandátů; viz Holzer – Novák 2002: 45-46) tak stvrdil skutečné rozložení politických sil, které vzešlo z tzv. běloruské tranzice.

Máme-li tedy shrnout předložená data, je nutno konstatovat, že přechod v běloruských podmínkách v intencích politologické terminologie byl představován změnou v podstatě pouze vnějšího institucionálního designu komunistického režimu a navíc byl vyvolán v převážné míře externími vlivy. Nezávislost Běloruska, tedy vymanění se ze sovětského svazku, nebyla provázena výraznější výměnou elit. To neznamená naprostou absenci národně a státně budovatelské antikomunistické opozice, nýbrž její slabost mobilizační i kapacitní. Nový režim tak několik let přežíval bez výraznější legitimity (symbolické i faktické), spíše setrvačně. Prameny nového nedemokratického režimu, tedy symbolika jeho zrodu, se pak již vztahovaly k překonání rostoucí deziluze z nepřehledného a neefektivního kvazidemokratického modelu prvních let poslední dekády XX. století.

4. Monismus vs. limitovaný pluralismus

Institucionální a legislativní základy režimu začal Lukašenka vytvářet od okamžiku nástupu do funkce prezidenta v roce 1994. Dokončil je v listopadu 1996 po přijetí nové ústavy na základě výsledků nezákonného referenda. Primární mocenská rozhodnutí vycházejí z funkce prezidenta a podřízeného exekutivního aparátu byrokratických a bezpečnostních složek.[5] Tyto složky působí podle následujícího hierarchického uspořádání – 1. prezidentská administrativa; 2. Bezpečnostní rada, Výbor státní kontroly a KGB; 3. Rada ministrů (vláda). Formální roli

[5] Prezidentův aparát se skládá převážně z bývalých nomenklaturních kádrů BSSR, to znamená regionálních zemědělských a centrálních administrativních elit a představitelů ekonomického a průmyslového sektoru.

roč. VII, č. 4, s. 409-427
Vol. VII, Number 4, pp. 409-427
ISSN 1212-7817

zákonodárného orgánu zastává Národní shromáždění s dolní 110člennou Sněmovnou reprezentantů a horní Radou republiky, kterou tvoří 64 senátorů (Jandjuk 2004: 41-51). Konané prezidentské a parlamentní volby pravidelně porušují základní demokratické principy včetně manipulace s hlasováním a volebními výsledky, neumožňují spravedlivou politickou soutěž a zamezují tak alternaci moci a přístupu opozice do jednotlivých institucí.[6]

Reálné postavení všech politických stran v Lukašenkově režimu vyplývá ze skutečnosti, že veškerou exekutivní moc a rozhodující zákonodárnou činnost (převážně formou dekretů) vykonává prezident se svým aparátem. Klíčovou roli v loajálním parlamentu zastávají poslanci bez stranické příslušnosti.[7] Vliv politických stran v systému, resp. jejich zastoupení v parlamentu, je ve vztahu k faktickým pravomocem marginální. Ačkoliv na konci roku 2002 oficiálně existovalo osmnáct politických subjektů, pluralitní stranický systém ani relevantní politické strany prakticky neexistují. Typologizace dle klasických kritérií teorie politických stran (například dle počtu stran a stranických rodin) není rozhodující a *de facto* ani možná. Jediný smysluplný diferenciační faktor poskytuje postoj k Lukašenkově režimu. Rozdělením subjektů podle tohoto faktoru vzniká prolukašenkovský a opoziční tábor. Stabilními zástupci (spíše z pohledu identifikace než relevance) proprezidentského tábora jsou KPB a Agrární strana (AP), zatímco opoziční tábor reprezentují Běloruská strana komunistů (PKB), Sjednocená občanská strana (AHP), sociálně demokratické křídlo (Strana BSDH a BSDP-NH) a Strana BNF.[8]

Armáda a represivní složky (ministerstvo vnitra, KGB a prezidentova ochranka) v režimu plní funkci stabilizačního bezpečnostně-mocenského nástroje nedemokratického režimu. Pravomoci armády a její vedení plně kontroluje prezidentský aparát. Potenciální nárůst vlivu armády je omezen na úkor posilování represivních složek, které zaznamenaly od nástupu Lukašenky desetinásobné zvýšení svých stavů a výrazně převyšují armádní potenciál.[9] Primárním úkolem represivních složek přitom není garance práv a svobod občanů či organizací, které se snaží o jejich reprezentaci, ale záruky pro stávající elity, stabilita nedemokratického režimu a depolitizace širokých vrstev obyvatelstva.

[6] Ústavní omezení maximálně dvou prezidentských volebních období pro jednu osobu, které bránilo Lukašenkovi v jeho třetí kandidatuře do prezidentských voleb 2006, bylo odstraněno referendem v říjnu 2004.

[7] Ve volbách 2000 a 2004 obsadili bezpartijní poslanci zaokrouhleně 84–89% mandátů.

[8] KPB a AP získaly v parlamentních volbách 8, resp. 3 mandáty. Uvedené opoziční strany představují nejviditelnější organizátory protirežimních aktivit a Strana BNF je ikonou opozičního hnutí 90. let 20. století.

[9] V roce 1996 se stav složek ministerstva vnitra odhadoval na 180 tisíc osob, zatímco armáda disponovala zhruba 100 tisíci vojáky.

roč. VII, č. 4, s. 409-427
Vol. VII, Number 4, pp. 409-427
ISSN 1212-7817

Mediální scéně dominují státní elektronická a tištěná média, která slouží jako hlavní zdroj informací o politickém vývoji a jsou pod kontrolou prezidentského aparátu. Nezávislá média nemohou v důsledku legislativních, administrativních a finančních opatření úřadů nabízet plnohodnotnou alternativu.[10] Na celostátní úrovni působí pouze státní Běloruská televize a Běloruský rozhlas. Ruské televizní kanály pokrývající běloruské území a regionální rozhlasové stanice poskytují politické informace v omezené míře (pokud vůbec). Náklad největšího tištěného státního periodika *Sovětskaja Bělorussija* pravidelně dosahuje 350 tisíc výtisků, čímž převyšuje náklad všech nezávislých titulů dohromady. Jako jediný alternativní zdroj informací o politickém vývoji slouží nezávislá tištěná periodika, jejichž dosah i počet je však výrazně omezen. Naprostá většina soukromých tištěných titulů má komerční zaměření a politickým zprávám se striktně vyhýbá.

Občanský sektor se rozvíjí v podmínkách omezeného sociálního pluralismu pod kontrolou rozsáhlé regulace stejně jako politické subjekty.[11] Na druhé straně apolitická orientace zaručuje organizacím nesrovnatelně větší míru autonomie. Hlavní překážky rozsáhlejšího rozvoje občanské společnosti tvoří za dané legislativy nedostatek finančních zdrojů, nízká životní úroveň obyvatel a celková uzavřenost Běloruska vůči zahraničí (mimo RF). Samostatnou složku občanského sektoru představují nezávislé odborové organizace, jejichž autonomie byla narušena v důsledku ovládnutí zastřešující Federace běloruských odborových svazů proprezidentským vedením.

Ústava z roku 1996 deklaruje standardní demokratickou ochranu základních lidských svobod a práv a existenci demokratického politického systému vycházejícího z pořádání pravidelných svobodných voleb a z rozdělení moci na výkonnou, zákonodárnou a soudní. Ve skutečnosti systematicky omezuje deklarovaná práva a politickou i společenskou pluralitu nejen sekundární legislativa formou administrativních, technických a ekonomických opatření, ale také represivní zásahy bezpečnostních složek vůči jakýmkoliv protirežimně zaměřeným aktivitám politických subjektů i obyvatel.[12] Lukašenkův režim omezuje politický pluralismus na čistě formální existenci politických stran a uplatňuje nástroje kontrolovaného institucionalizovaného pluralismu (byrokratické politiky) v podobě loajálních bezpartijních poslanců, politických stran

[10] Represe vůči nezávislým médiím (především tištěným) se stupňují v období voleb.

[11] Dle oficiálních údajů (k 21. 8. 2002) bylo v zemi zaregistrováno 1 980 nevládních organizací. Z celkového počtu těchto organizací působilo 54% v Minsku a Minské oblasti.

[12] Např. volební zákon, zákon o politických stranách a zákon o svobodě vyznání.

roč. VII, č. 4, s. 409-427
Vol. VII, Number 4, pp. 409-427
ISSN 1212-7817

zastoupených v parlamentu a řady proprezidentských oficiálně nepolitických subjektů.[13] Soudní systém v čele s ústavním soudem není schopen zaručit deklarovanou garanci ústavy a práva a v řadě případů se stává nástrojem represivní politiky (především vůči politické opozici).

5. Mobilizace vs. depolitizace

Z hlediska institucionální mobilizace režim nevyvíjí masivní snahu o její extenzivní a intenzivní podobu ve formě zřizování a vedení celostátních organizací reprezentujících veškerou společnost. Nicméně je možno vysledovat snahu postihnout a dominovat těm zájmovým oblastem života společnosti, které představují legitimizační a kádrovou základnu vládních elit, nebo jejich potenciální hrozbu. Mezi tyto oblasti patří především odborové a mládežnické organizace, které elity do značné míry kontrolují prostřednictvím silných prorežimních subjektů.[14] Na druhou stranu režim nevyžaduje povinné angažování se v žádné z loajálních organizací, což platí pro běžné občany i členy státní byrokracie.

Komunikační forma mobilizace je zaměřena na depolitizaci společnosti (především co se týče její angažovanosti v politických stranách), ale zároveň na vyzdvihování zásadního společenského a politického významu prezidentského úřadu jako principiální autority. Režim prostřednictvím prorežimních masmédií uplatňuje kontinuální mobilizační (dez)informační kampaň. Její intenzita narůstá v období voleb a referend. Mezi základní mobilizační nástroje patří organizování demonstrací a shromáždění v Minsku a dalších velkých centrech, informační působení v pracovních/odborářských kolektivech státních podniků (s důrazem na ty nejvýznamnější) a boj proti korupci reprezentovaný opakujícími se protikorupčními kampaněmi. Společenský dopad uvedených akcí je násoben medializací v prorežimních sdělovacích prostředcích (Yekadumaw 2001a: 164–166).[15] Cílovou skupinou mobilizačních kampaní není bezvýhradně běloruská společnost jako celek, ale stávající podporovatelé režimu a především názorově nevyhraněná (tedy ovlivnitelná) část společnosti.[16]

Komunikační strategie režimu má z hlediska obsahu, formy i územního působení jednotnou podobu. Přesto následkem zřetelného sociálně-kulturního dělení běloruské společnosti

[13] Např. odborové svazy a mládežnické organizace. Proprezidentské strany a organizace zastřešuje Koordinační rada politických stran a společenských organizací.

[14] Např. Federace běloruských odborových svazů a Běloruského národního svazu mládeže.

[15] Typickou akci představuje tzv. Všeběloruský národní sjezd. První se uskutečnil v listopadu 1996 před ústavním referendem, druhý v květnu 2001 před prezidentskými volbami. Sjezdů se účastní vybraná skupina několika set loajálních osob, která je prezentována jako reprezentační vzorek celé běloruské společnosti.

[16] Nevyhraněná část společnosti pokrývá 30–45% elektorátu (Lyakhovich 2001: 159).

roč. VII, č. 4, s. 409-427
Vol. VII, Number 4, pp. 409-427
ISSN 1212-7817

na moderní městskou (Minsk a velká centra) a tradiční venkovskou (vesnice a malá města) část a z tohoto dělení plynoucích odlišných podob komunikačních vazeb, má režimní strategie různé stupně efektivity. Nejvyšší účinnost zaznamenává v tradiční části společnosti, která představuje hlavní skupinu stabilních Lukašenkových podporovatelů.[17] Tato část společnosti má nižší úroveň vzdělání, disponuje ve srovnání s velkými centry omezeným počtem alternativních informačních zdrojů a minimálními osobními zkušenostmi s celostátními společensko-politickými událostmi (reálná politika se uskutečňuje v Minsku), což prorežimním masmédiím umožňuje uplatňovat v této oblasti výrazný vliv na veřejné mínění. Efekt je umocněn koncentrací inteligence a protirežimní opozice v centrech, což limituje informační dosah opoziční činnosti.

Komunikační vazby mezi vládnoucí elitou a společností jsou na celostátní úrovni deformovány na jednostrannou (dez)informačně-propagandistickou funkci vycházející směrem od elit k obyvatelům. Standardní komunikační spojovací článek elit a společnosti v podobě politických stran (bez ohledu na jejich postoj ke stávajícímu režimu) prakticky absentuje, prezident systematicky instituci a význam politických stran pro politický systém zpochybňuje a Národnímu shromáždění dominují poslanci bez stranické příslušnosti. Režimní preference jednotlivců před kolektivními formami politické organizovanosti zvyšuje roli osobností, čímž trpí především opozice. Postavení dalších komunikačních článků vyplývá z jejich postojů – prorežimní, oficiálně nepolitické zájmové skupiny a společenské organizace vyvíjejí permanentně skrytou/otevřenou politickou propagandu, zatímco subjekty nevládního občanského sektoru se z důvodu zachování si určité míry nezávislosti orientují výhradně apoliticky.

Zpětná vazba mezi společností a stávajícími elitami ve smyslu reflexe výstupů implementované politiky prakticky neexistuje. Instituty voleb a referend představují jedinou přímou vazbu mezi elitou (prezidentem) a společností, ale pouze ve smyslu jednostranného potvrzení a legitimizace direktivní politiky, nikoliv její zpětné korekce. Lukašenkův režim vykazuje zřetelné mobilizační autokratické vůdcovské, ale zároveň protiparlamentaristické a protistranické depolitizační tendence. Uvedeným aspektům stávajícího režimu odpovídá politická kultura, která do značné míry vychází a navazuje na její podobu v BSSR; obecně má smíšený podřízenecko-účastnický charakter s důrazem na první stránku, přičemž na venkově se mohou projevovat i parochiální subkulturní tendence.

[17] V roce 2001 žilo na venkově 29% obyvatel. Jejich podpora Lukašenky kolísala v letech 1997–2001 mezi 40–70%.

roč. VII, č. 4, s. 409-427
Vol. VII, Number 4, pp. 409-427
ISSN 1212-7817

6. Ideologie vs. mentalita

Režim nepraktikuje oficiální ideologii snažící se postihnout celou společnost,[18] ale intenzivní neosovětskou populistickou politiku/mentalitu, odkazující na zaniklý sovětský systém, resp. na budování jeho obměněné formy (z hlediska sociálních výdobytků, nikoliv komunistické ideologie). Její výsledky mají legitimizovat stávající elity v čele s prezidentem. Hlavní součásti neosovětské politiky tvoří (1.) propagace deklarativně efektivního direktivního společensko-politického a ekonomického systému, který zaručuje sociální jistoty (ale také části postsovětské nomenklatury zásadní politické i ekonomické postavení); (2.) preference dělníků a rolníků ve společnosti; (3.) používání sovětské symboliky (státní vlajka a znak, sovětské svátky, oslovení „soudruh" apod.); (4.) denunciace a diskreditace politických oponentů především z řad proreformní opozice; a v neposlední řadě (5.) zpochybňování parlamentarismu, role politických stran v politickém systému, tržního hospodářství a obecně principů západní demokracie.

V mentalitě většiny běloruského obyvatelstva doposud přetrvávají výrazná rezidua ze sovětské éry, která měla rozhodující vliv na její formování.[19] Základy mentality přitom primárně nevycházejí z historicky podložené sebeidentifikace Bělorusů s národním povědomím a běloruštinou jako mateřským jazykem. Rozhodující je sebeidentifikace většiny obyvatel s mentalitou sovětského, rusky mluvícího, apolitického občana žijícího v BSSR a spoléhajícího na určitou úroveň sociálních potřeb (Zaprudnik 1993: 103–107; Mihalisko 1997: 233–237). Z těchto aspektů běloruské mentality, tedy z frustrace obyvatel z propadu životní úrovně po zániku SSSR a pasivního spoléhání se na rozhodování autorit, od počátku vychází Lukašenkova strategie neosovětské politiky. Její úspěšnost je přitom znásobena (1.) neexistující (historickou) zkušeností běloruské společnosti s jakoukoliv formou demokracie a (2.) neschopností proreformní opozice (v čele s BNF) navázat s obyvatelstvem pevnější vazbu. Cíle obou skupin se totiž diametrálně lišily a vlastně i stále liší – opozice kladla a klade primární důraz na obrození (v podstatě neexistující) menšinové běloruské národní identity a zahájení demokratických reforem, zatímco většinová (postsovětská) společnost musela řešit a řeší každodenní existenční problémy.

Základní legitimizační nástroje režimu představují prezidentské a parlamentní volby legitimizující personální obsazení stávajících elit, resp. prezidenta, a národní prezidentská referenda legitimizující podobu politiky. Protože primární mocenská rozhodnutí režimu vycházejí

[18] Ústava z roku 1996 deklaruje Běloruskou republiku jako demokratický stát, založený mj. na rozmanitosti ideologií a názorů.

[19] Z hlediska sociální struktury význam těchto reziduí obecně narůstá mezi obyvateli s nízkou životní úrovní, konkrétně mezi staršími obyvateli s nižším vzděláním a žijícími v regionech, a klesá s nižším věkem, vyšším vzděláním a bydlištěm v Minsku a velkých městech.

roč. VII, č. 4, s. 409-427
Vol. VII, Number 4, pp. 409-427
ISSN 1212-7817

z prezidentské administrativy, je důraz kladen na prezidentské volby a referenda. Ve spojení s neosovětskou politikou, běloruskou mentalitou a slabou (jakoukoliv) opozicí byla efektivita uvedených nástrojů v období let 1996–2004 z hlediska volební účasti i podpory režimu jednoznačně vysoká. Toto tvrzení přitom platí i s ohledem na prokazatelný nedemokratický průběh voleb a referend a odmítání jejich uznání mezinárodními pozorovateli (viz OSCE/ODIHR 2001), protože i při vzetí v úvahu všech potenciálních výtek a falzifikací výsledků (řádově v procentech) získává stávající režim ze všech politických aktérů v zemi stále největší, i když kolísající, podporu.[20] Zpochybnitelné tedy není Lukašenkovo vítězství, ale pouze oficiální volební účast a procento získaných hlasů. Podpora v podobě rozhodnutí voličů přitom slouží jako formální potvrzení legitimity režimu a nemá faktický vliv na jeho změnu; resp. tento předpoklad nemohl být doposud prakticky ověřen, neboť výsledky vždy odpovídaly režimnímu požadavku.[21]

Legitimizační nástroje režimu se zaměřují na udržení tradičního prorežimního elektorátu a rozptýlení, případně získání názorově nevyhraněných nebo protestních voličů.[22] Součástí uvedené strategie je působení nejen na společnost, ale také na ekonomické elity, které by mohly potenciálně podpořit opozici. Požadovaného efektu nemá být dosahováno pouze jednostranným prosazováním Lukašenky, ale prostřednictvím propracovaného mediálního postupu, nasazování formálních opozičních kandidátů a v omezeném rozsahu přijímání „reformní" hospodářské legislativy v průběhu předvolebních kampaní (Bulhakaw 2001: 213–214).

Nástroje a metody uplatňované elitami za účelem vlastní legitimizace mají celostátní působnost a jsou cíleny na preferované partikulární cílové skupiny. Z pohledu režimu a efektivity jím požadovaných cílů je jejich podoba realistická. Běloruský režim se typologicky nejvíce blíží kombinaci charismatické, idealistické a legalistické legitimity.

7. Typ vůdcovství

Povaha vůdcovství stávajícího režimu vyplývá z faktického dominantního mocenského postavení úřadu prezidenta zosobněného Lukašenkou a legitimizovaného obyvatelstvem

[20] Dle průzkumů veřejného mínění nezávislé instituce NISEPI kolísala podpora Lukašenky v rozmezí 52 (1998) až 33% (2000) (Yekadumaw 2001b: 228).

[21] Hodnocení efektivity legitimizačních nástrojů režimu se týká pouze jeho vnitřního institucionálně-právního rámce, protože režim jako takový je od uspořádání nezákonného ústavního referenda v listopadu 1996 nelegální i nelegitimní.

[22] Typický Lukašenkův volič koresponduje s obyvateli s postsovětskou mentalitou; je jím důchodce se základním vzděláním žijící na venkově východního Běloruska (Lyakhovich 2001: 162).

roč. VII, č. 4, s. 409-427
Vol. VII, Number 4, pp. 409-427
ISSN 1212-7817

v přímých volbách. Pozice prezidenta a jeho administrativy formálně vychází z ústavy, zakotvující prezidentský systém s výraznými absencemi z hlediska přítomnosti institucionálních brzd a rovnovah jednotlivých mocí.

Lukašenkovo vůdcovství vykazuje zřejmé charismatické rysy, kdy se prezident stylizuje do role silného lídra země – formuje vlastní mediální obraz člověka, jenž obrozuje a sjednocuje běloruský národ, potírá nepřátele, pochází z řad obyčejných Bělorusů a nikoliv centrální nomenklatury, rozumí jejich problémům a dokáže je vyřešit. Stačí mu k tomu získaná a potvrzovaná důvěra a dostatečné pravomoci umožňující mu vytvořit výkonný stát na principu mocenské vertikály.[23] Přesto první zvolení do funkce prezidenta v roce 1994 nebylo výsledkem pouze jeho vlastní iniciativy a odrazem jeho osobního charismatu, nýbrž spíše shodou řady okolností, které přispěly k sebeidentifikaci většiny Bělorusů s osobou Lukašenky na bázi mentální komplementarity vyznávaných politicko-společenských hodnot a konkrétních problémů.[24]

Vedle charismatických rysů obsahuje Lukašenkovo vůdcovství rovněž patrné autokratické tendence – prezident se svým aparátem určuje cíle a podobu politiky, úkoluje stávající elity, dohlíží na realizaci příkazů a rozhoduje o případných postizích při jejich nesplnění. Od okamžiku nástupu do prvního volebního období si Lukašenka začal vytvářet vlastní loajální aparát („starých komsomolců a mladých komunistů“) složený zčásti z představitelů dosavadní centrální elity a z regionálních elit (Natchyk 2001: 109). Politicko-hospodářské elity Lukašenkova režimu plní dvě základní funkce: (1.) představují hlavní výkonný nástroj a oporu prezidentovy politiky a (2.) je prezident využívá ke kultivaci vlastní prestiže prostřednictvím přenášení odpovědnosti, kritizování byrokracie a protikorupčních kampaní. Tento přístup má zajišťovat loajalitu a závislost elit na Lukašenkovi – jejich postavení jim poskytuje exkluzivní finanční a mocenské prostředky, zatímco v případě „neúspěchu“ je rozhodnutí o setrvání v dané funkci zcela závislé na hierarchicky výše postavené osobě a v konečné řadě na postoji prezidenta. Ten tak společně s úzkým okruhem poradců rozhoduje o výběru a obměně klíčových postů (exekutivy, byrokracie, parlamentu i bezpečnostních složek). Pro vstup a udržení v řadách stávajících elit není rozhodující názorová orientace ani původ, ale loajalita a potenciální prospěšnost (odborná či ekonomická) v daném okamžiku a ve vztahu ke konkrétnímu problému.

[23] Lukašenka, coby bývalý ředitel kolchozu a sovchozu, pochází z regionální zemědělské nomenklaturní elity BSSR.

[24] Mezi uvedené okolnosti patřila podpora ze strany části tehdejší postsovětské byrokracie a populárních politiků, získání finančních prostředků z Ruska, podpora médií a v neposlední řadě odpor obyvatel vůči zkorumpovanému státnímu aparátu (Hug – Chudakov 2003).

roč. VII, č. 4, s. 409-427
Vol. VII, Number 4, pp. 409-427
ISSN 1212-7817

Model výběru prezidenta funguje pouze v rovině pořádání formálních prezidentských voleb, které slouží k vytvoření iluze demokratické soutěže. Potenciální dilema střídání a označení vlastního nástupce v prezidentských volbách 2006, které předjímalo ústavní omezení maximálně dvou funkčních prezidentských období pro jednu osobu, vyřešil Lukašenka odstraněním dané formulace z ústavy v referendu 2004, čímž získal formální právo doživotní kandidatury.

Charismatické i autokratické rysy vůdcovství stávajícího režimu a institucionální upřednostňování úřadu prezidenta i nástrojů jeho legitimizace potvrzují význam Lukašenky jako rozhodujícího vnitřního aktéra ovlivňujícího podobu a stabilitu vládních elit i struktury politického systému.

8. Mezinárodní kontext

Charakter vztahů běloruského režimu se sousedními státy a mezinárodním společenstvím je od svého počátku určován zřetelnou „geopolitickou" dělicí linií mezi faktickou politicko-hospodářskou orientaci na východ (RF a státy SNG) a formální uzavřeností vůči Západu (EU, USA). Tato linie je primárně determinována neosovětskou mentalitou stávajících elit, dále přetrvávající hospodářskou surovinovou závislostí na Rusku a nejistotou vyvolanou integrací sousedních států (Pobaltí) do politicko-bezpečnostních euroatlantických struktur.[25]

Vztahy mezi Běloruskem a Ruskou federací jsou od nástupu Lukašenky ovlivňovány integrační snahou směřující k vytvoření úzce propojeného uskupení se společnými politickými orgány.[26] Vzájemná integrace zažívala intenzivní fázi v průběhu funkčního období ruského prezidenta B. Jelcina, kdy Lukašenka usiloval o legalizaci a hospodářské posílení běloruského režimu prostřednictvím propojení s RF a potenciální kandidatury na post svazového, případně dokonce ruského prezidenta.[27] Nástup V. Putina těmto ambicím zamezil a vedl k postupnému oboustrannému utlumení realizace integračních dohod s důrazem na další rozvoj vztahů v hospodářské, příp. vojenské oblasti. Aktuálně ruská strana nejeví ochotu nechat se přímo vtáhnout do problematického běloruského vývoje, ale má zájem na udržení geopolitického vlivu. Naopak Lukašenka se obává pohlcení Běloruska Ruskem a ztráty vlastní pozice. RF představuje vnější faktor, který může zásadním způsobem vstupovat a ovlivňovat vnitropolitický vývoj a plnit

[25] Běloruská závislost na dodávkách ropy a zemního plynu z RF se pohybuje okolo 90% (IMF 2003; Litera – Švec – Wanner – Zilynskij 1998: 46).

[26] Např. dohoda o vytvoření Společenství Ruska a Běloruska z dubna 1996.

[27] Jedním z důvodů byl konec právoplatného Lukašenkova prezidentského období v roce 1999.

roč. VII, č. 4, s. 409-427
Vol. VII, Number 4, pp. 409-427
ISSN 1212-7817

funkci „protektora" Lukašenkova režimu. Cenou za tuto stabilizační roli je z hlediska Minsku faktická závislost na Moskvě (Yekadumava 2001: 239–243).[28]

Západní státy a mezinárodní instituce jsou běloruskými elitami považovány za potenciální destabilizující prvek napomáhající opozici a zasahující do vnitrostátních záležitostí. Vzájemné politické kontakty mají konfliktní podobu (viz vízová politika, vyhošťování osob apod.), hospodářské vztahy jsou vlivem nestandardních politicko-právních podmínek v Bělorusku výrazně omezovány. EU jako celek zastává vůči režimu obecně kritické stanovisko bez výraznějšího přímého angažování. Sněmovna reprezentantů USA přijala v roce 2003 tzv. *Belarus Democracy Act*, uplatňující vůči Lukašenkovu režimu politicko-hospodářské sankce a politicky i finančně podporující rozvoj demokratické opozice a nevládních organizací.

Přes oficiální protizápadní rétoriku režim nicméně usiluje i o vnější (mezinárodní) legitimizaci v podobě selektované ochoty k monitorování a uznání demokratičnosti průběhu i výsledků voleb. Tento cíl se signifikantně daří plnit ze strany RF, států SNG, ČLR či Libye, naopak další aktéři (EU, USA, OSCE, Rada Evropy) podobné uznání Lukašenkova režimu, i přes jeho ochotu činit určité demokratizační ústupky v průběhu voleb, odmítají.[29]

Izolovanost Běloruska vůči bezprostředním západním sousedům – Polsku, Litvě a Lotyšsku, příp. Ukrajině – je určována orientací a pokračující integrací těchto států do západních struktur, a z toho plynoucích obav z přímého ohrožování politicko-bezpečnostní stability režimu. Nejvýznamnější roli hraje Polsko, které poskytuje materiální podporu i útočiště demokratické opozici a emigrantům a udržuje intenzivní kontakty s čtyřprocentní polskou menšinou soustředěnou v západní části Běloruska. Jistý aktivizační dopad mohou mít i politické změny na Ukrajině v roce 2004.

Celkový kontext přístupu režimu k vnějším aktérům je formován jeho závislostí na Rusku a nejistotou z potenciální destabilizace vnitropolitického vývoje ze strany západních zemí. Přesto si stávající elity v čele s Lukašenkou uvědomují případný legitimizační přínos uznání vývoje po listopadu 1996 ze strany euroatlantických aktérů pro režim, možnou delegitimizaci požadavků

[28] Důkazem ruského vlivu je přímá intervence ruského premiéra V. Černomyrdina a dalších vysokých představitelů RF do ústavní krize v listopadu 1996, která měla zásadní vliv na její vyřešení v Lukašenkův prospěch (Yekadumaw 2001c: 39).

[29] Uvedení aktéři uznávají za poslední legitimní orgán 13. Nejvyšší sovět zvolený v roce 1994. Po uplynutí jeho funkčního období v lednu 2001 ztratilo Bělorusko zastoupení v Parlamentním shromáždění OSCE (člen OSCE od r. 1992). Stejně tak po ústavním referendu 1996 přišlo Bělorusko v lednu 1997 o status pozorovatele Parlamentního shromáždění Rady Evropy.

roč. VII, č. 4, s. 409-427
Vol. VII, Number 4, pp. 409-427
ISSN 1212-7817

opozice a v neposlední řadě pro příliv zahraničního kapitálu. Proto vyvíjejí snahu o zisk takového uznání, což poskytuje určité možnosti pro postupné (vnější i vnitřní) otevírání stávajícího režimu.

9. Závěr

Jak bylo na počátku textu naznačeno, autoři vnímají nedemokratický režim A. Lukašenky jako z hlediska postsovětského (ba ještě lépe postkomunistického) areálu modelový. Lukašenkovi se totiž zjevně podařilo vybudovat vitální a stabilní nedemokratickou mocensko-institucionální strukturu. Její projevy v symbolické i praktické rovině fungování nesou většinu znaků autoritativní státní formy, tak jak je popisována klasickou linzovskou teorií nedemokratických režimů (Linz 1973: 278 ad.). Aplikace os definujících pozici režimů na škále totalitarismus až autoritarismus se tedy jeví i v současnosti jako nejen možná, ale i k výsledku vedoucí.

To ovšem neznamená, že věc je skutečně tak jednoduchá. Za klíčové dilema adekvátního klasifikačního zakotvení Lukašenkova Běloruska je nutno označit úvahu o mentalitě, na kterou se daný režim odvolává, se kterou pracuje a jež tvoří jeho základní legitimační schéma. V této souvislosti lze říci, že vlastní autoritativní mocenský mechanismus je do značné míry dán právě funkčním (a navíc se zdá, že oprávněným) odvoláním se stávajících běloruských elit ke skutečnému stavu běloruské politické obce a z něj plynoucím důsledkům, např. modelu její politické kultury. Je namístě konstatovat, že mentalita běloruské veřejnosti je „sovětského", tedy vlastně totalitního typu. Režim A. Lukašenka tedy používá specifickou kombinaci charismatické, idealistické a legalistické legitimity, vázanou na sovětskou éru. S takovou „netradiční" mentalitou ovšem klasické teorie, např. výše citovaného J. J. Linze, nepracují. Není tedy vyloučeno, že výstupem této studie může být návrh na rozšíření rejstříku možných typů mentalit o „totalitní". Paradoxnost této konkluze je nasnadě.

Jako řešení se v běloruském případě naopak nejeví výstupy současných politologických debat o hybridních režimech. Lukašenkův režim zjevně není defektní, nepředstavuje „nedokončenou" tranzici, není pouhou neliberální či delegativní demokracií, nýbrž představuje velmi „standardní" autoritativní model se všemi z toho plynoucími projevy a důsledky. Je přirozeně otázkou, jak toto konstatování obstojí prizmatem komparativní analýzy jiných nedemokratických systémů, které vznikly na území bývalého Sovětského svazu. Jednou z možných variant je, že Bělorusko zaujme postavení exkluzivního případu.

Zcela na závěr lze konstatovat, že na začátku XXI. století režim A. Lukašenky vykazuje všechny známky konsolidace. Jeho zařazení na škále blíže k autoritativním hodnotám přitom nabízí prostor k úvaze o jeho možné demokratizaci. Takže byť ambicí autorů nebylo vyjadřovat

roč. VII, č. 4, s. 409-427
Vol. VII, Number 4, pp. 409-427
ISSN 1212-7817

se k možným variantám dalšího vnitropolitického vývoje v Bělorusku, nebude na škodu říci, že takovéto typy nedemokratických režimů nejsou, z hlediska současné teorie tranzitologie, imunní vůči případné politické změně. Namístě je nicméně opatrnost; k politické změně dojít může, ale pravděpodobně by znamenala pouhou cirkulaci nedemokratických elit. Dlouhodobý a cílený projekt demokratizace není v Bělorusku na pořadu dne.

Literatura

Albin, B. J. – Baluk, W. (red., 2004): *Europa wschodnia dekada transformaci. Bialorus*. Wroclaw: Wydzial Nauk Spolecznych U. Wr. – Wydawnictwo Arboretum.

Balachanovič, A. I. a kol. (1999): *Kto jest kto v Respublike Belarus*. Minsk.

Balík, S. (2000): *Komunistické strany v Bělorusku*. In: Holzer, J. (ed., 2000): *Komunistické strany v postsovětských stranicko-politických soustavách*. Brno: MPÚ MU, s. 87–107.

Bobkov, V. A. – Kuzněcov, N. V. – Osmolovskij, V. P. (1997): *Političeskie partii Belarusi*. Minsk.

Bulhakaw, V. (2001): *The campaign of Alyaksandar Lukashenka*. In: Bulhakaw, V. (ed., 2001): *The Political System of Belarus and the 2001 Presidential Election*. Minsk – Warsaw: Analytical Group – East European Democratic Centre, s. 210–223.

Furman, D. (ed., 1999): *Belorussija i Rossija: obščestva i gosudarstva*. Moskva: Prava čeloveka.

Golubjev, V. F. a kol. (1999): *Kto jest kto v Belarusi*. Moskva.

Holzer, J. – Novák, M. (2002): *Bělorusko*. In: Fiala, P. – Holzer, J. – Strmiska, M. a kolektiv (2002): *Politické strany ve střední a východní Evropě. Ideově-politický profil, pozice a role politických stran v postkomunistických zemích*. Brno: MPÚ MU, s. 43-64.

Inna Bialorus. Historia – Polityka – Gospodarka. Warszawa 1999.

Jandjuk, V. (2004): *Bělorusko*. In Kubát, M. a kolektiv (2004): *Politické a ústavní systémy středovýchodní Evropy*. Praha: Eurolex Bohemia, s. 36–59.

Karp, M. (1998): *Dwie swiadamosci narodowe a kwestia niepodleglosci Bialorusi*. Obóz, č. 35, s. 95–100.

Koktyš, K. E. (2000): *Transformacija političeskogo režima v Respublike Belarus. 1990–1999*. Moskva: Moskovskij obščestvennyj naučnyj fond.

Linz, J. J. (1973): *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. In: Greenstein, F. I. – Polsby, N. W. (eds., 1973): *Handbook of Political Science*. Vol III., Addison – Wesley: Reading Mass.

Linz, J. J. (2000): *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. London: Lynne Riener.

Linz, J. J. – Stepan, A. (1996): *Problems of Democratic Transition and Consolidation*. Baltimore: The Johns Hopkins UP.

Litera, B. – Švec, L. – Wanner, J. – Zilynskij, B. (1998): *Rusko? Vzájemné vztahy postsovětských republik*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

Lyakhovich, A. (2001): *Structure of the Belarusian electorate*. In: Bulhakaw, V. (ed., 2001): *The Political System of Belarus and the 2001 Presidential Election*. Minsk – Warsaw: Analytical Group – East European Democratic Centre, s. 159-163.

Mackevič, V. (1996): *Belaruskaja demokratija: vopreki očevidnosti*. Minsk.

Manajev, O. (1998): *Elektorat Aleksandra Lukašenko*. In: Furman, D. (ed., 1999): *Belorussija i Rossija: obščestva i gosudarstva*. Moskva: Prava čeloveka, s. 278-295.

roč. VII, č. 4, s. 409-427
Vol. VII, Number 4, pp. 409-427
ISSN 1212-7817

Mihalisko, K. J. (1997): *Belarus: retreat to authoritarianism*. In: Dawisha, K. – Parrot, B. (1997): *Democratic chages and authoritarian reactions in Russia, Ukraine, Belarus, and Moldova*. Cambridge: Cambridge UP, s. 223–281.

Mironowicz, E. (1998): *Narodziny bialoruskiej suwerennosci w latach dziewiecdziesiatych*. Obóz, č. 35, s. 87–94.

Mironowicz, E. (1999): *Bialorus*. Warszawa: TRIO.

Natchyk, P. (2001): *The Belarusian nomenclature and lines of cleavage in it. Lukashenka´s cadre policy*. In: Bulhakaw, V. (ed., 2001): *The Political System of Belarus and the 2001 Presidential Election*. Minsk – Warsaw: Analytical Group – East European Democratic Centre, s. 105–120.

Nový, P. (2001): *Nevyrovnané šance: Na co ukazují běloruské volby?* Mezinárodní politika, č. 10, s. 17–18.

Rovdo, V. (1999): *Role nacionalismu v procesu přechodu k demokracii: podstata a zvláštnosti běloruské anomálie*. In: Dančák, B. – Fiala, P. (eds., 1999): *Nacionalistické strany v Evropě*. Brno: MPÚ, s. 119–133.

Silitski, V. (2005): *Preempting Democracy: The Case of Belarus*. Journal of Democracy, Vol 16, No 4, October, s. 83–97.

Smith, G. – Law, V. – Wilson, A. – Bohr, A. – Allworth, E. (1998): *Nation-building in the Post-Soviet Borderlands. The Politics of National Identities*. Cambridge: Cambridge UP.

Timmermann, H. – Schneider, E. (1991): *Voraussetzungen und Perspektiven für die neuen Parteien in der Sowjetunion: Ergebnisse eine Forschungreise in die Republik Russland, Ukraine und Weissrussland*. Kőln.

Veselý, L. (1999): *Bělorusko pět let po zvolení Alexandra Lukašenka prezidentem*. Mezinárodní politika, č. 7, s. 27–28.

Widmaier, U. – Gawrich, A. – Becker, U. (1999): *Regierungssysteme Zentral- und Osteuropas. Eine einfuehrendes Lehrbuch*. Opladen: Leske + Budrich.

Yekadumava, I. (2001): *Foreign policy factors on the presidential election in Belarus*. In Bulhakaw, V. (ed., 2001): *The Political System of Belarus and the 2001 Presidential Election*. Minsk – Warsaw: Analytical Group – East European Democratic Centre, s. 233–244.

Yekadumaw, A. (2001a): *The political market of the media. The information space of Belarus*. In: Bulhakaw, V. (ed., 2001): *The Political System of Belarus and the 2001 Presidential Election*. Minsk – Warsaw: Analytical Group – East European Democratic Centre, s. 164–171.

Yekadumaw, A. (2001b): *The dynamics of Alyaksandar Lukashenka´s ratings and the results of the presidential election*. In: Bulhakaw, V. (ed., 2001): *The Political System of Belarus and the 2001 Presidential Election*. Minsk – Warsaw: Analytical Group – East European Democratic Centre, s. 224–232.

Yekadumaw, A. (2001c): *Moulding a hybrid regime: adapting democratic institutions to the system of politically authoritarian relations*. In: Bulhakaw, V. (ed., 2001): *The Political System of Belarus and the 2001 Presidential Election*. Minsk – Warsaw: Analytical Group – East European Democratic Centre, s. 30–46.

Zaprudnik, J. (1993): *Belarus – at a crossroads in history*. Boulder: Westview Press.

Internetové zdroje

Belarus (http://travelfinder.com/wfacts2/bo.html).

Constitution of the Republic of Belarus, on-line text (http://law.by/work/EnglPortal.nsf/Razdely/033?OpenDocument).

Country Information - Belarus (http://www.eventsworldwide.com/c-belarus.htm).

Elections around the World: Belarus (http://www.agora.stm.it/elections/election/country/by.htm).

Hug, Ch. – Chudakov, M. (2003): *The Constitutional process in the republic of Belarus 1990–1994. Preliminary results*, on-line text (http://law.touro.edu/publications/internationallawrev/vol6/part3.html).

Library of Congress/Country Studies/ Belarus (http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/bytoc.html).

roč. VII, č. 4, s. 409-427
Vol. VII, Number 4, pp. 409-427
ISSN 1212-7817

MIM Official Bookstore – Inside Gorbachev's Kremlin: The Memoirs of Yegor Ligachev (http://www.etext.org/Politics/MIM/bookstore/ligachev.html).

Political Parties, Rankings and Polls in Belarus (http://www.belarusian.com/belarus/ratings.html).

Republic of Belarus Presidential Election 9 September 2001. OSCE/ODIHR Limited Election Observation Mission Final Report, on-line text (http://www.osce.org/documents/odihr/2001/10/1237_en.pdf).

Republic of Belarus – Statistical Appendix, on-line text International Monetary Fund (http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2003/cr03118.pdf).

Summary of Belarusian politics 1986–1996, on-line text (http://www.jurix.jura.uni-sb.de/~serko/law_pol/politics.html).